

Henryk Lowmiański, Początki Polski VI, 1–2.

Polityczne i społeczne procesy kształtowania się narodu do początku wieku XIV, Warszawa 1985, PWN, 1147 stran.

Šťastně dokončené životní dílo velkého polského historika, nesoucí prostý název „Počátky Polska“, je neobyčejně rozsáhlé a složité. Má celkem 7 objemných svazků, z nichž prvních pět (1964, 1964, 1967, 1970, 1973) má podtitul „Z dějin Slovanů v 1. tisíciletí n. l.“, čímž je dán jejich chronologický rámec, kdežto poslední dva svazky (označené VI/1 a VI/2) nesou odlišný podtitul „Politické i společenské procesy utváření se národa do počátku 14. věku“, který naznačuje nejen další chronologický rámec, nýbrž i novou tematiku: zatímco v první části díla (sv. I–V) hlavním problémem byla osadnická geneze a vznik polského státu, hlavním tématem posledních dvou svazků je třetí problém, zformulovaný již v první větě prvního svazku, totiž formování polského národa v nejtěsnějším spojení s vývojem státu.

O prvním svazku díla, který má označení „Období venetské“ (1.–4. stol.), jsem napsal recenzi do Památek archeologických (1967). O dalších třech svazcích, z nichž II. se týká „velkého stěhování Slovanů“ (370–670), III. a IV. tzv. období lechického (670–1000), jsem referoval v Právně-historických studiích 17 (1973): V témže roce vyšel ještě V. svazek (dokončení „období lechického“), obsahující 4 rozsáhlé statě: I. Počátky ruského státu, – II. Státní organizace u „západolechických“ Slovanů (tj. polabsko-baltských), – III. Formování „východolechického“ státu Polanů (od konce 9. století do r. 964), – IV. Formování státu polského v letech 964–1000. Jde vlastně o 4 velké monografie, z nichž první dvě dokončují přehled počátků všech slovanských států mimo Polsko, poslední dvě pojednávají podrobně o vzniku a počátcích státu na území dnešního Polska.

Pro autora je příznačné rozlišování staršího státu Polanů jako výtvoru kmene tohoto názvu a pozdějšího státu polského (v obou případech pod vedením dynastie Piastovců), složeného z „hlavního státu“ a jeho „pertinencí“. Tři předky Měška I., tj. Siemowita, Lestka a Siemomysla, jež uvádí Gall Anonym, pokládá H. Lowmiański za osoby historické a do jejich doby (konec 9. stol. – ca 960) klade budování státu Polanů, jehož součástí bylo nejen území Polanů a Goplanů (střední Polsko), ale i Pomoří. Rozsáhlé výklady o tomto státě končí slovy (s. 504); „Jakkoli doba Měška I. a Boleslava Chrabrého přezářila rozmachem polské aktivity časy prvních tří Piastovců, téměř zbavené odrazu v písemných pramenech, nicméně právě ony časy rozhodly ve velké míře o budoucnosti Polska; stvořily nejenom základy státního aparátu, ale též zajistily státu rozlehlou základnu teritoriální, spojující pod jednou vládou přes 3/4 východolechického státního území. Ač . . . to byl masový proces, vyniká

v něm velká, soudím, i tvůrčí, leč pramenům téměř neznámá postava Lestka, děda Měška I., představující živelný vzrůst polského státu v první polovině 9. věku.“

Od r. 964 nahrazuje autor termín „stát východolechický“ historickým názvem „stát polský“. Formování tohoto státu v letech 964–1000 je předmětem poslední kapitoly V. svazku.

První léta vlády Měška I. líčí spisovatel na základě dvou soudobých pramenů: Ibrahima ibn Jakuba a Widukinda, interpretuje je však odlišně od téměř obecně dnes přijatého výkladu (G. Labuda, **Studia nad początkami państwa polskiego**, Poznaň 1946; H. Bulín, **Polský stát Měška I. a Čechy**, *Slovanské hist. studie* 4, Praha 1961). Sotva lze souhlasit s jeho výkladem Widukindovy zprávy o dvojí porážce Měška ve válce s Wichmanem, dobrodružným hrabětem saským. Podle Widukinda Wichman s nejmenovanými „barbary“ Měška dvakrát porazil a zabil jeho bratra (III, 66). H. Lowmianiski přičítá obě tato vítězství nad Měškem markraběti Gerovi, o němž je řeč v první větě citovaného odstavce. Změny podmětu (Gero místo Wichmana) dosáhl prostým vypuštěním druhé věty, v níž je řeč o Wichmanovi a kterou pokládá za pozdější vsuvku (s. 525). Logicky uzavřené líčení Widukindovo však nepřipouští zde nějakou dodatečnou interpolaci. Ostatně Gero válčil podle Widukinda v téže době (eodem quoque tempore) s Lužičany, přičemž byl těžce zraněn a brzy nato se vzdal další činnosti (zemřel 20. 5. 965). H. Lowmianiski se pokusil zachránit mylnou relaci Thietmarovu (II, 17), podle níž Gero podřídil císařově svrchovanosti nejen Lužičany, ale i „Měška s jeho poddanými“. Již K. Tymieniecki a G. Labuda však přesvědčivě dokázali, že tato zpráva vznikla mylným zkrácením citované relace Widukindovy. Slovem, v pramenech není dokladu pro tvrzení, že r. 964 došlo k „prvnímu konfliktu polsko-německému“. Podle autora byl tento domnělý konflikt ukončen dohodou v r. 964, která předcházela uzavření spolku Polska s českým státem. Z pramenů, které autor podrobně rozebírá, soudím, že teprve sblížení s Čechy (965) a následující křest Měška (966) mu umožnily navázat styky s císařem a papežem.

Právnímu poměru Polska k císařství věnoval autor zvláštní stať. Základem toho vztahu byla poplatnost polského území „až po řeku Vartu“ (Thietmar k r. 972), tj. podle autora nejen země lubušské při ústí Varty do Odry, ale též země Polanů a středního Polska (asi 1/3 základního území státu). Tento poplatek (tributum) měl prý charakter církevní (nikoli státní); byl úplatou za císařovu rezignaci na jeho misijní práva v uvedené oblasti Polska. Autor soudí, že tento poplatek byl „ustálen zajisté před přijetím křtu (966), ještě v r. 965“ (s. 546), čemuž je těžko uvěřit. Domnívám se, že tribut „po řeku Vartu“ nelze vylučovat ze sféry státoprávního poměru Polska k císařství. S G. Labudou soudím, že tento poplatek byl sjednán teprve po pokřtění polského knížete (966) a měl

původně povahu výkupu fiskálních práv císaře k zemi lubušské, kterou okupoval Měšek, později pak (v l. 986–1000) ráz úplaty za ochranu císařskou nad polským územím a pomoc v rámci „nerovného spolku“ (*foedus iniquum*). H. Lowmianiski soudí, že poměr Měška k císaři byl v l. 967–986 revidován: „založen zpočátku na zásadě rovného přátelství, přibral později formu poměru vazalského, i když ne lenního“ (s. 547).

Nejvíce sporých otázek musil autor řešit v kapitole o územním rozvoji polského státu v období 964–999. Právem uvádí, že polsko-český spolek (965) posílil postavení obou států vzhledem k císařství. Podle mínění převládajícího v novější literatuře Měšek I. po porážce Voliňanů (967) pokračoval v podmaňování Pomoří. Autor soudí, že Volin byl připojen k Polsku teprve po nezdařené výpravě markraběte Hodona r. 972 (bitva u Cedyně). Spornou otázku záboru Červeňských hradů ruským knížetem Vladimírem (981) řeší autor kompromisem. Tyto hrady ztratil Měšek I., kdežto Przemysl zůstal v držení Krakova, podléhajícího tehdy českému státu. Zajímavá je domněnka H. Lowmianiského, že Boleslav Chrabrý přebýval aspoň od r. 984 v Praze, odkud vzešla iniciativa k jeho sňatku s dcerou míšeňského markraběte (984) i k dalším jeho dvěma sňatkům: s nejmenovanou Maďarkou (986) a s Emnildou, dcerou Dobromíra (987), kterého autor pokládá za knížete vládnoucího v Krakově pod svrchovaností českého Boleslava II. Polsko-český válečný konflikt z r. 990 o „*regnum ablatum*“ (Thietmar) se týkal podle autora jen Slezska, nikoli též Krakovska, které zůstalo ve „formálním svazku s Prahou, ale pod vládou Piastovce“ (tj. Chrabrého), a to až do smrti Boleslava II. (999).

Křest Měška (966) uvádí H. Lowmianiski do souvislosti s domnělou smlouvou sjednanou r. 964 s Otou I. prostřednictvím markraběte Gera, v níž prý byla „zajisté klauzule ve věci přijetí křtu“ (s. 577), což mám za pochybné. Právem zdůrazňuje autor aktivní úlohu českého státu v procesu christianizace Polska. V kněžně Dobravě vidí „ne apoštola, ale spíše katechetku jejího muže a okolí“ (s. 579). Obřad křtu se konal v Polsku za přítomnosti Dobravy. Proti názoru, že Jordanova misie v Polsku vyžadovala svolení papeže, dokazuje autor, že misi ustanovil Měšek v dohodě s císařem. Soudí na lotrinský původ biskupa Jordana, v němž spatřuje od r. 966 biskupa misijního, od r. 968 ordináře poznaňského, podřízeného bezprostředně papeži. Poznaňskému biskupství nepodléhaly však podle autora ani Wroclaw, ani Krakov, ani země Lędzianů (tj. Sandoměřsko), které byly od r. 973 v hranicích biskupství pražského.

Poslední kapitola V. svazku, nadepsaná „Zakončení budování polského státu“, přináší nejprve důkladný rozbor regestu „*Dagome iudex*“, jehož věrohodnost hájí autor proti námitkám K. Buczka. Zabývá se genezí tohoto dokumentu a jeho cílem, který spatřuje v oblasti církevní organi-

zace polského státu s vyloučením nároků Magdeburku. Předmětem této donace Měška I., jeho ženy Ody a jejích synů „sv. Petrovi“, tj. papeži, je „hnězdenský stát“ (civitas Schinesghe) s „příslušenstvím“ (cum pertinentiis), za něž autor pokládá Pomoří, Mazovsko a Slezsko, nikoli však Krakovsko, v němž tehdy (991) vládl Boleslav Chrabrý pod českou svrchovaností, jak soudí spisovatel, a to až do r. 999.

Tento rok měl pro Polsko dvojí význam: Uzavřel územní budování polského státu a připojil k němu Krakov, politické středisko dávné státní tradice, a to — jak zdůrazňuje autor — „na zásadě nikoli podřízenosti, ale rovnořadosti, díky „dynastické unii“ (s. 613). Hlavní význam hnězdenského sjezdu císaře Oty III. s Boleslavem Chrabrým r. 1000 vidí spisovatel v oblasti církevní (založení hnězdenského arcibiskupství), nikoli státní. Sjezd „uzavíral období minulé, ale neotvíral nové horizonty politické“ (s. 621).

Poslední 2 svazky (VI/1-2) se liší od pěti předchozích dalším chronologickým rámcem (1000–1320) i tématem. Hlavní problematikou je tu vytváření se polského národa v proudu politických a společenských procesů do počátku 14. věku (s. 6). Autor sleduje tuto problematiku ve dvou rovinách, přičemž první a poslední oddíl věnuje procesům politickým, zbývající tři oddíly procesům společenským. Jde celkem o 5 oddílů, které mají ráz samostatných monografií: I. Politické přeměny polského státu v 11.–13. století, — II. Počátky feudálního vlastnictví rytířského a církevního, — III. Právní status a společenské přeměny vesnického lidu v 11.–13. století. — IV. Počátky stavovské společnosti: A) Formování šlechty z hlediska stavovského. B) Vznik měst. — V. Státotvorná úloha národa do počátku 14. století.

Již z tohoto přehledu látky je zřejmé, že výklady se tu týkají z valné části otázek právněhistorických. Proto je autor konzultoval s polským právním historikem J. Bardachem.

V prvním oddílu sleduje spisovatel nejprve politickou a národní integraci polských zemí za vlády Boleslava Chrabrého. Polský stát na konci 10. století byl podle něho „politický slepenec“ odpovídající pojetí „státu států“, čili útvaru složeného ze státu **hlavního** (civitas Schinesghe) a území mu podlehlých (pertinentiae), ale zorganizovaných v odlišné politické jednotky s určitou vnitřní samostatností. Hlavní teritorium zahrnovalo podle autora zemi Polanů, terény středního Polska, část Mazovska (na levém břehu Visly) a terény za řekou Pilicou. Do „pertinencí“ náležely: Pomoří, Mazovsko (na pravém břehu Visly), Malopolsko a Slezsko (tedy asi 2/3 zemí východolechických), přičemž Krakov byl do hnězdenského státu včleněn teprve r. 999 (s. 11 n.). Při této koncepci budí pochybnosti roztržení Mazovska na část západní a východní.

V dalších 8 kapitolách I. oddílu spisovatel pojednává postupně o etnické struktuře a integrační úloze polských sil vojenských za Boleslava

Chrabrého; o krizi integračního procesu v l. 1025–1038/9; o státním sjednocení polských zemí v l. 1039–1138; o patrimoniálním charakteru polského státu do r. 1138 a instituci principátu; o testamentu Boleslava Křivoústého a pokusu obnovit vládu jedince; o postupujícím procesu rozdrobení Polska na úděly; o problému absolutismu piastovského; o knížecí radě a úloze shromáždění (věce politické a soudní). Názornost výkladu podporují mapy polského státu za Kazimíra Obnovitele a Polska ve 3 fázích politické rozdrobenosti (1138, 1227, 1243).

Přehledem starších názorů o počátcích velkého vlastnictví uvádí autor II. oddíl. Sám vyslovil už v dřívějších studiích tezi o rozhodující úloze knížecích donací v genezi velkého vlastnictví pozemkového. Soudí, že přechod k rozsáhlé knížecí politice donační nastal, pokud jde o církev, již za Boleslava II. (kolem r. 1075), a pokud jde o rytířstvo, teprve za Boleslava III. Křivoústého (na počátku 12. věku). V dalších vývodech tuto tezi obšírně odůvodňuje, přičemž rozeznává dvě etapy v rozvoji rytířského vlastnictví: starší **prediální** s prací nesvobodných lidí a pozdější **feudální** s prací lidu svobodného původu; sloučením obou prvků vzniklo ve středověku typické rytířské vlastnictví feudální, v němž predium ztrácelo postuně soběstačný ráz a užívalo robot feudální vsi podřízené téměř pánu. Vrcholné období donační politiky knížecí ve prospěch rytířů klade autor do 12. století.

Také III. oddíl o právním statutu lidu vesnického a společenských přeměnách tohoto lidu v 11.–13. století uvedl spisovatel instruktivní statí o literatuře předmětu. Novější polská historiografie popřela fakt starodávné svobody převážné části vesnického lidu (K. Buczek). Výsledky výzkumu H. Lowmiańskiego kreslí obraz odlišný (shodný s názory četných historiků), podle něhož vesnický lid, tvořící asi 90 % celého obyvatelstva Polska, byl převážně svobodný. Hlavním předmětem knížecích nadací rytířům byly vsi obývané svobodným lidem, zatímco v donacích církvi často vystupoval i lid nesvobodný. Autor soudí, že z právního hlediska se lid dělil jen na dvě skupiny: svobodné a nesvobodné; tzv. „polosvobodný lid vesnický“ nelze v Polsku v tomto období doložit prameny; jde o výtvar učené historiografie. Spisovatel se tu dovolává nejen donačních listin, ale i „Nejstaršího svodu práva polského“ (gebuer – svobodní sedláci, eygene leute – vlastní lidé čili nesvobodní). Historie termínu „ascripticii“ ukazuje podle autora, že je to jen nový název, nikoli však nový pojem: byli to servi, kteří nadací knížete (nebo rytíře) přešli do vlastnictví církve. Model služebného lidu (ministeriales) přešel do Polska z Čech, jak soudí spisovatel, ponechávaje otevřenou otázku, kdy se tak stalo. V imunitách vidí autor nástroj feudalizace vsi ve 12.–13. století, dokazuje časovou koincidenci ekonomické imunity s prvními nadacemi pozemkovými z let 1138–1200 a dovozuje přesvědčivě, že

„bezimunitové listiny“ 12. věku nedokazují, že darované statky podléhaly plnému „ius ducale“. Byl by to „hospodářský nonsens“ (s. 553).

Oddíl IV. o počátcích stavovské společnosti v Polsku rozdělil spisovatel na dvě části: v první pojednává o vytváření šlechty jako stavu, ve druhé o vzniku měst.

Šlechtický stav se vyznačoval zásadní jednoduší právního statutu svých členů, ale zároveň velkou diferenciací majetkovou, neboť se dělil na dvě společenské třídy: feudálních pánů a bezprostředních výrobců zemědělských. Sloučení obou skupin do privilegovaného stavu šlechtického pokládá autor za „největší záhadu v genezi toho stavu“, tím spíše, že obě skupiny přijaly společnou organizaci rodovou a užívaly stejných znaků. Byla to organizace „specificky polská“ (s. 587). Autor dovozuje, že v 11.–13. věku existovala zvláštní skupina „quasi-stavovská“, která se vyvinula z dávné stařešiny kmenové, nicméně těžila z ius militare řadových rytířů. Ve 13. stol. došlo ke konfrontaci mezi oběma složkami rytířstva: nobiles a ignobiles, která skončila tím, že ignobiles nebyli připuštěni do stavu šlechtického – s výjimkou Mazovska, kde ignobiles masově dosáhli nobilitace, stali se součástí šlechtického stavu, jemuž vtiskli charakteristický znak dvoutřídnosti.

Pojednáváje o původu nobilů v 11.–13. stol. spisovatel vychází z myšlenky, že stát je dílem kmenové stařešiny, která si podřídila masu producentů. Proto odmítá názory o zlikvidování kmenové aristokracie v době formování státu (O. Balzer, F. Graus). Rodový původ nobilů dovozuje z Galla a dokumentů z 13. stol. Podrobně pojednává o povinnosti vazalské a právu rytířském (ius militare), jehož podstatné dva elementy byly: prvek věcný (dědičné právo k půdě) a osobní (právo k sjednání vazalské úmluvy s knížetem, rovněž dědičné). Podstatný význam ve vojenské organizaci Polska i jiných slovanských států od jejich počátků měl podle autora systém vazalský, zahrnující celek rytířstva. Od úsvitu státnosti existovalo právo rytířské složené ze zmíněných dvou složek (plné právo k půdě a vazalský vztah ke knížeti). Obě složky zařazuje autor do oblasti práva soukromého v souladu s patrimoniálním charakterem státu.

V 10.–13. stol. se v Polsku vytvářely podle autora dva stavy rytířské: vyšší šlechty (nobilů), která tvořila právě uzavřenou skupinu, a řadových rytířů, plnících své zaměstnání dědičně a doplňovaných knížetem. Tato právní dvojíť rytířstva se neudržela. Ve 14.–15. věku se zformoval právně jednotlivý stav rytířský, který si však zachoval dvoutřídní povahu. Byly také rozdíly územní, neboť drobná šlechta se skupila hlavně v Mazovsku. Přetváření rytířstva ve šlechtický stav se dalo buď eliminací drobného rytířstva (ve většině oblastí) nebo jeho asimilací do stavu šlechty (v Mazovsku). Obojí proces vysvětluje autor na základě organizace rodů heraldických, které byly ve většině polských zemí nástrojem eliminace tzv. vladyků (jak se časem začalo nazývat nižší rytířstvo), kdežto v Ma-

zovsku naopak instrumentem asimilace vladyků s vyšší šlechtou (nobiles).

K nejoriginálnější částem posledního svazku patří stať o genezi měst, založená na širokém základu komparatistickém. Navazuje na koncepci W. Sombarta definuje autor město jako „mimoagrární formu osadnickou, tj. čerpající prostředky k životu i suroviny k výrobě z vesnického okolí a rovněž z hornictví a soustřeďující ve svém okruhu všechny mimoagrární funkce společenské a jim odpovídající zaměstnání, jak výrobní, tak i nevýrobní (administrativní, kulturní, kultové apod.)“. Tím vylučuje z pojmu města sebevětší osady (popř. i opevněné), jejichž lid žije z exploatace půdy (s. 654). Shodně s terminologií M. Webera rozeznává tři typy měst v závislosti na převaze nebo rovnováze obou základních elementů, tj. spotřebního a výrobního: 1. města konzumentů, která neměla kupců a řemeslníků aneb měla jich jen nevelký počet, který vyráběl jen pro vnitřní potřebu města; 2. města producentů s nevelkou příměsí spotřebitelů feudálních; 3. města, v nichž oba prvky byly v rovnováze. Za nejstarší pokládá autor typ konsumpční, odpovídající etapě slabého rozvoje výrobních sil.

Po rozboru disparátních názorů o počátcích měst polských, zejména teze kolonizační (J. Ptaśnik) a evoluční (K. Tymieniecki, G. Labuda aj.), rozvíjí autor své vlastní výklady ve dvou kapitolách: 1. o počátcích a rozvoji „měst konsumpčních,“ jejichž vývoj datuje od konce 9. stol. do první poloviny 12. stol., 2. o vytváření „měst produktivních“ ve 12. a 13. stol.

Jeho závěry lze shrnout takto: V období předúdělovém (orientačně do r. 1138) města složená z hradu, podhradí a osad příhradních plnila funkci středisek mocenských, tj. aktivity vojenské, a byla obydlena rytířstvem vyšším (nobiles) i nižším (milites gregarii), které čerpalo výživu z knížecí pokladny, ze statků (predia) náležejících nobilům a z pozemků nižších rytířů. Ti všichni patřili do kategorie lidu města konsumpčního s okrajovou výrobou mimoagrární. Druhá etapa (po r. 1138) vynesla města do řady středisek vlastního života hospodářského v podmínkách podílu práce mezi vsí a městem. Tato druhá etapa „měst produktivních“ (středisek řemesel a obchodu) se lépe zrcadlí v pramenech a lépe je osvětlena v literatuře. Proto se tu autor omezil na tři základní problémy: 1. krize systému služebních vsí; 2. koncentrace řemeslníků v městech; 3. urychlení rozvoje polských měst jejich lokací na právu německém. Lokační privilegia byla právním základem měst a stavu městského, který se vytvářel postupně od 13. stol. Hlavní jeho část se vytvořila do 15. století (zároveň se stavem šlechtickým v Mazovsku), ale lokace menších měst se táhly až do 18. stol. Autor připisuje polským měšťanům pozitivní úlohu ve vývoji polského národa, neboť v převážné části polských zemí se cizí elementy asimilovaly s domácím prostředím. Jinak tomu bylo ve Slezsku a na Pomoří.

V posledním oddíle se autor vrací k politickým dějinám a zkoumá státotvornou úlohu polského národa do počátku 14. stol. Nejprve rozebírá názory dosavadní historiografie o počátcích národa a vytváření národního vědomí. Nespokojen se strukturálními definicemi národa vychází z definice funkční (národ je podle něho „causa efficiens“ státu). Z okruhu národa jako státotvorné skupiny společenské nevylučuje měšťany ani masy svobodného vesnického lidu. V dalších statích pojednává o vytváření polského národa v době státní jednoty do r. 1138 (za vstupní etapu pokládá vznik partikulárního národa Polanů), zdůrazňuje nepřetržitost národního vědomí v době rozdrobení Polska na úděly a zamýšlí se nad ideologickým rozdvojením rytířstva v 13. stol. v souvislosti se zhoubnými následky infiltrace německého rytířstva do Slezska.

V poslední — nejrozsáhlejší — kapitole tohoto oddílu, nazvané „Na cestě k státní jednotě“ (s. 837—926), rozlišuje autor 4 korunovační koncepce, jež představují postupně 4 panovníci: slezský a krakovský kníže Jindřich Probus, velkopolský kníže Přemysl II., český král Václav II. a polský kníže Vladislav Lokýtek. V prvním projektu korunovačním šlo o partikulární království „krakovské“; projekt nebyl realizován pro předčasnou smrt knížete Jindřicha (1290). Také ve druhé koncepci (korunovace Přemysla II. v Hnězdně r. 1295) šlo jen o **partikulární** království „velkopolské“, jak dovozuje autor přesvědčivě proti O. Balzerovi. Univerzálním polským králem se stal teprve český král Václav II. (korunovaný r. 1300 v Hnězdně), který spojil pod svou vládou Malopolsko s Velkopolskem, středním Polskem a východním Pomořím. Názory H. Łowmiańskiego na polskou politiku Václava II. se velmi liší od výkladů O. Balzera, který za východisko této politiky mylně pokládal dávno zaniklou instituci principátu. Podle H. Łowmiańskiego snahou Václava byla „inkorporace polských zemí do českého státu“ (s. 879). Václav směřoval ke sjednocení polských zemí, ale „pod žezlem českého krále“ (s. 883), jeho hnězdenská korunovace byla z polského stanoviska „ranou do polské inkorporační politiky“ (s. 853). Této politice král Václav zůstal věrný i po své korunovaci. Příliš daleko jde tvrzení, že „regnum Poloniae“ se v pojetí Václavově stalo ve smyslu politickém „mrtvou literou“ (s. 898).

Čtvrtá korunovační koncepce je spojena s úpadkem české vlády v Polsku a návratem Vladislava Lokýtky z Uher do Malopolska (1304). Autor právem zdůrazňuje podporu, kterou mu poskytlo Malopolsko a později (1313) i Velkopolsko jako vykonavateli domácího sjednocovacího programu. Krakovskou korunovací Lokýtky byl tento program splněn ovšem jen v hlavní části (bez gdaňského Pomoří, okupovaného již r. 1308 křižáky). Územní rozsah Lokýtkova království byl menší než Václavova (viz mapy na s. 889 a 905). Ale je třeba souhlasit s autorem, že zároveň se státem se „obrodilo a upevnilo dynamické jádro polského

národa“ a před polským státem se otevřely „široké perspektivy další realizace sjednocovacího procesu“ (s. 925).

V závěrečných úvahách se spisovatel zamýšlí nad čtyřmi etapami formování polského národa od nejstarších dob do r. 1320. V 1. etapě kmen Polanů tvoří stát a tím se mění v národ, který pod vládou Piastovců seskupuje kmeny východolechické a organizuje politický konglomerát, který spisovatel označuje jako „stát států“ (*civitas Schinesghe cum pertinentiis*). Hnězdenský sjezd r. 1000 uzavírá územní budování „polanského státu“ a zároveň tuto etapu. Ve 2. etapě (1000–1138) se s Polany asimilují jiné etnické skupiny vyplňující pertinence Hnězdna a dávají vzniknout národu **polskému**, který byl prověřen v kritických letech za Kazimíra Obnovitele. Je to etapa vykrystalizovaného národního vědomí Poláků a úplné národní integrace etnického celku nad Odrou a Vislou. Třetí etapu (1138–1288) charakterizuje autor oslabením národních vazeb a z toho plynoucím rozdrobením Polska na úděly. Surogát ústřední vlády v podobě principátu nepřetrval 12. století; vznikl systém svrchovaných knížectví údělných, neschopných účinné obrany. Od poloviny 13. věku se začaly porážky ve válkách, nejprve s Branibory, kdy německý živel zaplavil zvláště Slezsko a měl zhoubný vliv na polskou jednotu kulturní. Polsko se ocitlo na kraji propasti. Počáteční přelom se ohlásil v národní myšlence politické, jejímž střediskem byl odedávna Krakov. Toto období zakončuje autor vystoupením Jindřicha IV. s myšlenkou královské korunovace v Krakově. Čtvrtá etapa (1288–1320) je vyplněna čtyřmi shora uvedenými korunovačními koncepcemi a končí krakovskou korunovací Lokýtkovou (1320). Je to etapa sjednocování polských zemí na základě národního obrození. Po r. 1320 polský národ našel širokou arénu činnosti, přetvářel nové prvky kulturní a etnické, ale hlavní ohnisko jeho života a základní etnická síla se udržely beze změny v prostorových a civilizačních hranicích doby piastovské (s. 929).

Tato periodizace nejstaršího vývoje polského **národa** je blízká mému členění dějin polského **státu** v „Dějínách Polska“ (1975), kde kromě uvedených mezníků беру v úvahu ještě další dva předěly: faktický zánik principátu (1202) a rozklad monarchie slezských Jindřichů (1241); počátky nového sjednocování Polska kladu již do r. 1279 kdy byl Lešek Černý povolán na krakovský trůn.

Jako přílohu k poslednímu svazku připojil autor heraldickou studii o krakovské genezi piastovského orla a podrobné indexy ke všem 7 svazkům „Počátků Polska“.

Toto obrovské dílo, čítající 3467 stran a téměř 10000 poznámek pod čarou, je chloubou polské historiografie. Je výsledkem veliké spisovatelovy erudice v oblasti dějin hospodářských, společenských i politických a jeho nesmírné píce a pracovitosti. Autor v něm dovedl spojit mistrovské umění analýzy pramenů s historickou syntézou. Je to dílo, na jaké se jinde

sdružují celé velké kolektivy autorů. Žádný badatel, který se bude v budoucnosti zabývat problematikou vzniku a počátků slovanských států, se bez něho neobejde.

Hynek Bulín